

Oponentský posudek bakalářské práce:

název práce: „**Characteristics of the end of the Mesolithic in Central Europe based on findings of artefactual and environmental archaeology**“

autor práce: Michaela Divišová

studijní obor: Archeologie

ročník: 4.

oponent: Petr Květina

Cílem anglicky psané práce s názvem přeloženým jako „Charakteristika závěru mezolitu ve střední Evropě na základě poznatků artefaktuální a environmentální archeologie“ bylo sledovat procese neolitizace střední Evropy se zaměřením na území České republiky, a to formou pečlivé literární rešerše. Pozornost byla věnována především různým metodickým přístupům k řešení tohoto problému a to především s ohledem na vliv lovecko-sběračských populací na přírodní prostředí. Sledovány byly také ekonomické a sociální aspekty využívání rostlin v evropském mezolitu. Tyto cíle autorka definuje v první kapitole spolu s popisem tématického rozvržení práce a nástinem časo-prostorového kontextu.

Druhá kapitola se věnuje vývoji názorů na proces neolitizace v průběhu historie i současnosti archeologického poznání. Zevrubně jsou charakterizovány tři obecné hypotézy: migrační, akulturační a substrátová (integrační). Autorka postihuje historický přechod trendů, který začíná G. Childem a jeho hypotézou „ex oriente lux“, která dala vzniknout kolonizační neolitické škole. Ta měla ve své době jednoznačně nejvíce zastánců a silnou podporu našla i v našem prostředí. Akulturační hypotéza našla naopak podporu v západní a severní Evropě, což je logické vzhledem k podrobným dokladům o místním mezolitickém a post-mezolitickém kulturním prostředí. Kompromisní třetí hypotéza, která počítá s pronikáním menších skupin migrujících zemědělců a jejich interakcí s existujícími místními lovecko-sběračskými populacemi, byla výrazně propagována M. Zvelebilem. Ten na řadě případů z Británie, západní i severní Evropy ukazoval možné doklady akulturace mezolitických a post-mezolitických populací. Klasická je dnes jeho teorie tří fází přechodu, která popisuje zpřístupnění, nahrazení a konsolidaci neolitického způsobu života.

Pokračující část druhé kapitoly se věnuje odlišným metodickým přístupům ke studiu procesu neolitizace. Prvním popsáním je genetický model zastoupený především hypotézou demické difúze a „wave of advance model“ od autorů L. Cavalli-Sforza a A. Ammermana. Ti na základě mnohorozměrné statistické analýzy PCA, která zahrnovala mnoho genetických faktorů současné populace i archeologických informací, odvodili migrační proces směřující od oblasti Předního východu do Evropy. Tento proces ztotožnili s přenosem neolitické kultury, což bylo ovšem později kritizováno. Další přístup studia je molekulárně-genetický, který zahrnuje analýzy mitochondriální DNA soudobé populace potvrdilo se, že většinu společného genetického dědictví si neseme už z období mladšího paleolitu), analýzy DNA Y-chromozómu (opět: 80,6%, tj. většina, haploskupin pochází z postglaciálního období a pouze minoritu 15% je možné spojit s potenciálními neolitickými kolonisty). Výsledky daných studií proto spíše podporují Zvelebilovu substrátovou hypotézu neolitizace, která počítá s pronikáním menších skupinek zemědělců a akulturací původního obyvatelstva. Do stejné skupiny patří genetické analýzy, které se však zaměřují na tzv. starou DNA, tj. genetický kód původní neolitické a mezolitické populace. Nedávná práce kolektivu autorů pod vedením W. Haaka zjistila, že časní zemědělci neměli výraznější vliv na genetickou variabilitu současných

lidí (žen). Následující práce pak poukázaly na genetickou příbuznost populace LBK s lidmi Předního východu a Anatólie. Skutečnost, že LBK má z hlediska současné populace unikátní a odlišnou genetickou výstavu podporuje tezi neolitizace „žabími skoky“ podle níž by nejprve měli být neolitizováni úrodné sprašové pláně a až následně další oblasti.

Analýzy stabilních izotopů jsou další z exaktních metod sloužící k výzkumu neolitizace. Prostřednictvím těchto analýz lze studovat mobilitu pravěkých populací. To bylo provedeno na kosterních pozůstatcích LBK pohřebišť v JZ Německu, kde byla prokázána vysoká míra migrace zde pohřbívaných neolitických komunit (údolí Rýna: Flomborn (64% non-locals), Schweitzingen (25% non-locals); údolí Dunaje: Dillingen (65% non-locals); údolí Neckaru Vaihingen (30% non-locals). Stabilní izotopy dále odkazují ke stravě archaických populací, avšak nejsou schopny odlišit „divoké“ zdroje od domestikovaných.

Mimo přispění archeobiologie zůstávají analýzy kamenné industrie, které mají u nás i v zahraničí hlubokou tradici. Klíčová je přitom studie I. Mateiciucové z roku 2008, která analyzovala mezolitickou a raně neolitickou industrii, jak z hlediska typologické, tak i surovinové.

Dalším oborem, který objasňuje procesy neolitizace je demografie, která modeluje populační růst časně zemědělských populací a tím i jejich schopnost zalidnit prostor střední a západní Evropy.

V dalším oddíle se autorka věnuje vzniku, rozšíření a charakteristice kultury LBK. V tomto bodě trochu postrádám přímé pojitko s předchozími kapitolami a snad by také nebylo na škodu danou část oddělit v rámci samostatně kapitoly. Také by zde bylo možné využít práce Bogucki, P. - Grygiel, R. 1993: The First Farmers of Central Europe: A Survey Article. *Journal of Field Archaeology* 20/4, 399-426. a Nowak, M. 2001: The second phase of Neolithization in east-central Europe. *Antiquity* 75, 582-592.

Oddíl bakalářské práce věnovaný procesu neolitizace autorka uzavírá případovou studií LBK pohřebiště ve Vedrovicích na jižní Moravě. Soustředí se zde na publikované výsledky nového projektu, který se pokusil studovat nálezy dané lokality prostřednictvím širokého spektra přírodovědných metod. Ty zahrnovaly AMS radiokarbonové datování, paleopatologický výzkum, analýzu abraze zubů, studium DNA a stabilních izotopů. Oproti názoru autorky si nemyslím, že by publikace Lukeš a kol 2008 obsahovala významnější analýzu artefaktů a už vůbec ne syntézu poznatků jednotlivých dílčích studií. Domnívám se, že právě v tomto bodě nebyl potenciál provedených analýz vedrovického pohřebiště vyčerpán.

Tematickou část bakalářské práce věnovanou procesu neolitizace uzavírá autorka shrnujícími poznámkami. Z nich vyplývá jednoznačné odmítnutí obecných a jednoduchých modelů neolitizace. Nepochybný je rovněž význam ne-archeologických metodických postupů. Autorka rovněž konstatuje nedostatečnou pozornost, které se dostává otázkám středoevropského mezolitu. Možná by ale bylo vhodné, aby zde navrhla i řešení tohoto problému.

Třetí kapitola se věnuje vlivu mezolitických lovecko-sběračských populací na přírodní prostředí. Začíná stručným nástinem dějin bádání a vývojem názorů na samotnou existenci mezolitického období v našich zemích. Je zřejmé, že řada klíčových otázek vzešlých z rané diskuse není uspokojivě zodpovězena ani dnes. To se týká např. horizontu přechodu mezolit/neolit k němuž dosud postrádáme archeologické doklady. Další část třetí kapitoly se věnuje dopadu lidské činnosti na krajinu a vegetaci v mezolitu. Předložena je rešerše tematických prací, které se věnují území ČR i širšímu evropskému kontextu. Dokumentovány jsou doklady využití rostlinných zdrojů, lesního managementu i diskuse okolo potenciálního pěstování obilnin v mezolitu. Daná kapitola je zakončena případovou studií výzkumu jezera Švarcenberk v jižních Čechách.

Další menší oddíl se věnuje důležitému problému percepce vztahu mezolitických populací k přírodnímu prostředí. Zatímco obvykle bývá tato vazba vnímána jako čistě ekonomická a subsistenční, autorka cituje práce, které upozorňují na významnou sociální vazbu. Ostatně symbolika lesa a stromů je v evropském kulturním dědictví dostatečně silná.

Bakalářská práce M. Divišové končí krátkým shrnutím. Vyjádřeno je zde přesvědčení o esenciálním významu spolupráce různých oborů při řešení problému neolitizace. Rovněž je poukázáno na pokrok, kterého bylo v našem prostředí dosaženo právě prostřednictvím této důležité mezioborové vazby. I když je třeba vzít v potaz, že pojednávaná bakalářská práce je kompilační (v nejlepším významovém smyslu), přesto mi zde chybí alespoň nějaký náčrt toho, jakým způsobem by se autorka sama chtěla zapojit do procesu studia mezoliticko-neolitických interakcí.

Závěr

Lze konstatovat, že téma práce „Charakteristika závěru mezolitu ve střední Evropě na základě poznatků artefaktuální a environmentální archeologie“ bylo splněno a zcela naplňuje poslání bakalářské práce. Svým rozsahem, informačním potenciálem i jazykovým stylem dosahuje kvalit, které by postačovaly i pro práci diplomovou. Autorka prokázala vynikající teoretickou znalost problematiky závěru mezolitu a počátku neolitu ve střední Evropě a dokázala skloubit poznatky archeologické i archeobiologické. Na základě výše uvedeného posouzení bakalářské práce doporučuji hodnotit práci jako „výbornou“.

